

# ΤΑ ΜΜΕ

Άννας Κόλτσιου-Νικήτα  
Επίκουρης καθηγήτριας Θεολογικής Σχολής ΑΠΘ

## και η φθορά της ελληνικής γλώσσας

Β'

Η κρίση του δημοσιογραφικού λόγου, και κατά συνέπεια της ελληνικής γλώσσας, κατά τεκμήριο αφορά πρωτίστως την τηλεόραση, το ραδιόφωνο και τα περιοδικά, διότι σ' αυτά τα μέσα δεν έχει σημασία τόσο η γνώση όσο το ύψος, επικρατούν δηλ. η εικόνα και το στυλ που λύνουν πολλές εκφραστικές δυσκολίες. Τα ηλεκτρονικά μέσα είναι λεξιφθόρα, όσο προσπαθούν να μεταδώσουν την πληροφορία με εύληπτο και κομψό τρόπο, ώστε να γίνει κατανοητή από όλους. Αντίθετα, ο λόγος των εφημερίδων κατά κοινή διαπίστωση, και γενικά ο γραπτός λόγος, είναι αυτός που σέβεται περισσότερο τη διαχρονία και την ευρύχωρη όσο και εϋπλαστη ικανότητα της ελληνικής γλώσσας. Σ' αυτό συντελεί και το ότι τα τελευταία χρόνια διακονούν το δημοσιογραφικό λόγο σημαντικοί ποιητές, λογοτέχνες, πανεπιστημιακοί, συγγραφείς. Σέ αρκετά φύλλα εφημερίδων επιστρέφει μία λογιότητα και σοβαρότητα αλλά και μία κριτική στάση έναντι της εξουσίας. Και τό να σταθείς απέναντι στην εξουσία κριτικά απαιτεί να γνωρίζεις καλά την ελληνική γλώσσα. Και αυτό δεν σημαίνει να ξέρεις καλά γραμματική και συντακτικό. Σημαίνει βαθιά ανάγνωση, επίπονη των αξιών και της δύναμης των έννοιων. Έτσι ο λόγος των εφημεριδογράφων εμφανίζεται κατά κανόνα αρτιότερος. Βέβαια οι συνάδελφοί τους των τηλεοπτικών μέσων ισχυρίζονται πως αυτό συμβαίνει γιατί δεν τους κυνηγάει ο χρόνος και η είδηση όπως τους ίδιους, μπορούν να επανεξετάσουν και να διορθώσουν τό κείμενό τους.

Όμως όταν αναφερόμαστε στις αδυναμίες του λόγου που άρθρώνεται μέσω των ηλεκτρονικών μέσων δεν εστιάζουμε στα φραστικά λάθη που γίνονται εν τῇ ρύμη του λόγου, λόγω δηλαδή της ταχύτητας και του μηδενικού χρόνου που έχουν κάποτε στη διάθεσή τους, αλλά αναφερόμαστε στα λάθη εκείνα που μαρτυρούν άγνοια της ίδιας της δομής και ύψους της γλώσσας, που μαρτυρούν σέ τελευταία ανάλυση έλλειψη σεβασμού απέναντι στη γλώσσα. Βέβαια τά λάθη που γίνονται συνήθως (φωνητικά,

μορφολογικά, κλιτικά, σημασιολογικά) είναι λίγο-πολύ τά ίδια που πιστοποιεί κανείς και σέ άλλα δημόσια γλωσσικά περιβάλλοντα (π.χ. κοινοβούλιο, δικαστήρια, σχολεία, εκκλησιαστική ρητορική κ.ά.). Όμως ο δημοσιογραφικός λόγος εξαιτίας της ποσοτικής του υπεροχής, του ευρύτατα δημόσιου χαρακτήρα και της συνακόλουθης επίδρασης που ως εκ τούτου ασκεί στό λόγο των δεκτών, δεν θά αποτελούσε υπερβολή, αν λέγαμε ότι «κανονίζει» την ευρύτερη γλωσσική συμπεριφορά και κυριαρχεί στην εμφάνιση παθολογικών γλωσσικών συμπτωμάτων. Παράλληλα, λόγω ακριβώς αυτών των χαρακτηριστικών, είναι και επίδεκτικός κριτικής, στό πλαίσιο της οποίας συχνά επισημαίνονται και σχολιάζονται - τόσο από ειδικούς όσο και από μη ειδικούς - τά παθολογικά φαινόμενα.

Στήν κριτική αυτή πρέπει να διαχωρίσουμε όρισμένες κατηγορίες λαθών:

**Α)** Πολλές φορές παρουσιάζονται ως παθολογικά συμπτώματα του δημοσιογραφικού λόγου στοιχεία (φωνητικά, μορφολογικά κ.λ.π.) που αντίκεινται στό γλωσσικό αίσθητήριό του κρινόντος, τίς γλωσσικές του καταβολές, τά γλωσσικά του πιστεύω, την επίσημη γραμματική, χωρίς μάλιστα να λαμβάνεται υπόψη ή φυσιολογική σέ όλες τίς γλώσσες ποικιλία και χωρίς να συσχετίζεται τό κρινόμενο στοιχείο μέ τό είδος του παραγόμενου λόγου στό όποιο έντάσσεται (γραφτός - προφορικός - είδηση - σχόλιο - ...)



ἄρθρο κ.λ.π.). Γενικά πρόκειται για κρίσεις λίγο - πολύ υποκειμενικές.

Παραδείγματα:

Χρήση λαϊκῶν μορφολογικῶν τύπων πρόσφατα ἀντί προσφάτως, φράσεις κλισέ ἐμμέσως πλήν σαφῶς προκύπτει....

καλά πληροφορημένες πηγές τονίζουν....

ὕφος πολύ λόγιο ἢ πολύ λαϊκό.

**Β)** Σέ μία ἄλλη κατηγορία ἐντάσσονται τὰ λάθη ἐκεῖνα πού ὀφείλονται σ' αὐτό πού κάποι-οι ἀποκαλοῦν ἀσθένειες τῆς νεοελληνικῆς ὅπως λ.χ.

**1)** τὸ πρόβλημα τῆς χρήσης τῆς γενικῆς πτώσης, τὴν ὁποία μάλιστα ὁ Μανόλης Τριανταφυλλίδης χαρακτηρίζει ἄρρωστη πτώση. Ἔτσι χρησιμοποιοῦμε ταυτόχρονα τοὺς τύπους πόλης/πόλεως, πίστης/πίστεως. Ἐπιπλέον δάνειες λέξεις πού εἶχαν ἐνσωματωθεῖ καί ἐνταχθεῖ στό κλιτικό μας σύστημα ἐπαναφέρονται στή γενική: τῆς Βενεζουέλα, τοῦ καζίνο.

Ἀμφισβητούμενα σημεῖα. Ἡ αἰτιατική τοῦ ἀρσενικοῦ ἄρθρου παίρνει ἢ ὄχι ν: στό δημοσιογράφο ἢ στόν

Λέξεις πού δέν ἔχουν πληθυντικό ἀποκτοῦν: πολιτική, λογική.

**Γ)** Ἀπό τὴν ἄλλη μεριά ὑπάρχουν λάθη πού ἔχουν τὴ μορφή ὄχι ἐνός μεμονωμένου φαινομένου ἀπόκλισης ἀλλὰ ἔχουν σχέση μέ τὸ σύστημα πού εὐνοεῖ τὴν ἐμφάνιση καί τὴν περαιτέρω γενίκευσή τους γιατί δέν πρόκειται γιὰ μεμονωμένα παραδείγματα πού ἀβασάνιστα μποροῦν νὰ χαρακτηριστοῦν δείγματα γλωσσικῆς ἀπαιδευσίας, ἀλλὰ γιὰ συστηματικές ἀποκλίσεις σέ διάφορα ἐπίπεδα (φωνολογικό, μορφολογικό, συντακτικό, σημασιολογικό).

**α)** Ἔτσι ἡ χρήση καθαρὰ μεταβατικῶν ρημάτων (διαρρέω, τρέχω, κυκλοφορῶ) ὡς μεταβατικῶν / μεταβιβαστικῶν κυρίως γιὰ νὰ ἐξαρθεῖ ὁ δράστης ἢ ἡ ἐξωτερικὴ αἰτία (ὁ δημοσιογράφος διέφρασε τὴν εἶδηση ὅτι ἐπίκειται ἀνασχηματισμός, μέ αὐτὰ πού φορᾶς πῶς νὰ σέ κυκλοφορήσω, ἔτρεξα τὸ πρόγραμμα) θὰ μποροῦσε νὰ ἀποδοθεῖ κατ' ἀναλογία πρὸς τίς περιπτώσεις ρημάτων μέ δύο συντάξεις πού διαθέτει ἡ γλώσσα μέ μεταβατικά/ἀμετάβατα. Ὁ ἥλιος ἔλιωσε τὸν πάγο / ὁ πάγος ἔλιωσε.

**β)** Ἡ ἀσαφής καί ἐξασθενημένη συγχρονικὴ λειτουργία τῆς κατάληξης -τερος ἢ -θέν ὀδηγεῖ στίς φράσεις πιὸ καλῦτερος, ἀπὸ ἀνέκαθεν, ἀπὸ

μακρόθεν πού, ἐνῶ ἔχουν πλεοναστικὸ χαρακτήρα, τελικὰ ἐπικρατοῦν.

Δηλαδή σέ κάποιες περιπτώσεις φαίνεται νὰ εὐθύνεται καί νὰ ἐνοχοποιεῖται σέ τελευταία ἀνάλυση τὸ σύστημα καί λιγότερο οἱ χρήστες γιὰ τὴ βαθμιαία ἐπικράτησή τους.

Ἐρχόμαστε τώρα στὰ λάθη πού συνιστοῦν τὴν πραγματικὴ παθολογία τῆς γλώσσας καὶ ὀδηγοῦν σταδιακὰ στὴν ἐκφραστικὴ ἀποδυνάμωση καί φθορὰ τῆς. Σ' αὐτὰ συγκαταλέγονται:

Συμφυρμός ὅπου ὁ ἀρσενικός τύπος μετοχῶν προσδιορίζει θηλυκοῦ γένους οὐσιαστικά π.χ. τῶν ὑπαρχόντων προβλέψεων, τῶν ἀναληφθέντων πρωτοβουλιῶν.

Προστακτικὴ ἔγκλιση μέ ἐσωτερικὴ αὐξηση π.χ. ἐξήτασε ἀντί ἐξέτασε.

Τὰ τελευταῖα χρόνια οἱ ξένες λέξεις κλίνονται μέ τὴ γραμματικὴ τῆς ἀγγλικῆς σιντίς, φίλμς, μόντεμς. Ἔχουμε τότε δύο γραμματικὲς πού δέν χωροῦν στὴν ἴδια γλώσσα καί δύο φωνητικῆς.

Ἐλλειπτικὲς δομές (παράλειψη ἄρθρου ἢ ρήματος, π.χ. Δολάριο, Σήμερα τὰ ἐπιτόκια), -ὅταν αὐτὸ δέν περιορίζεται στοὺς τίτλους τῶν εἰδήσεων-, πού ἔλκουν τὴν καταγωγή τους ἀπὸ τὴ λαϊκίζουσα δημοσιογραφία, ἡ ὁποία καθιέρωσε ἕνα λόγο συνθηματολογικὸ καί ὑπαινικτικὸ. Οἱ στερεότυπες ἐκφράσεις, σέ συνδυασμὸ μέ τὴν κατάχρηση - ὄχι καί τόσο πρωτότυπης - μεταφορᾶς καί μέ τὴν ὑπερβολὴ στὴν ἐκφραση (πρὸς ἄγραν τηλεθέασης ἢ κυκλοφορίας) παράγουν μία «πληθωριστικὴ» γλώσσα καί λειτουργοῦν τελικὰ εἰς βάρος τῆς ἴδιας τῆς πληροφορίας ἀλλὰ καί τῶν ἐκφραστικῶν μέσων τῆς γλώσσας. Ἔτσι ἔχει ἐνδιαφέρον ὅτι σ' αὐτόν τόν γλωσσικὸ καί νοηματικὸ πληθωρισμὸ, γίνεται ἀπὸ τὰ ΜΜΕ κατάχρηση ἀκόμη καί τῆς μοναδικῆς λέξης πού δέν θὰ ἔπρεπε ποτέ νὰ χρησιμοποιεῖται μεταφορικά: τοῦ ἐπιρρήματος κυριολεκτικά, φράσεις ὅπως «κυριολεκτικά ἔπεσαν ἀπὸ τὰ σύννεφα», ἀκυρώνουν τὴ σημασία καί τὴ βαρῦτητα τῆς λέξης (ἐκτός ἂν ἀναφέρονται σέ ἀεροπορικὸ δυστύχημα) καί φτωχαίνουν τὴ γλώσσα, στερώντας τὴν ἀπὸ ἕνα ἰδιαίτερα ἀκριβὲς καί γλαφυρὸ ἐκφραστικὸ μέσο. Οἱ πραγματικὲς εἰδήσεις τελικὰ εἶναι συχνὰ κρυμμένες πίσω ἀπὸ γραναλιέους καί ταυτόχρονα χιλιοειπωμένους τίτλους.

Ἐκτεταμένος δανεισμός, ἀθρόα εἰσαγωγή ξένων λέξεων ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν ἑλληνικὰ ἰσο-

δύναμα

ντιμπέιτ = τηλεοπτική συζήτηση ή αντιπαράθεση

μπαραζ = καταιγισμός

ϊματζ = εικόνα

τάμι άουτ = διάλειμμα

γκάλοπ = δημοσκοπήση.

Χρησιμοποίηση άπειρων ξένων λέξεων στον καθημερινό λόγο των Μ.Μ.Ε. και παραίτηση από κάθε γλωσσοπλαστική προσπάθεια έγκλιματισμού και ένσωμάτωσης ξένων όρων και λέξεων μέσα στο όργανικό σύστημα και τό τυπικό της δικής μας γλώσσας.

Βέβαια, ο δανεισμός άποτελεί φωνολογικό φαινόμενο όλων των γλωσσών και θά μπορούσε κανείς νά δει τήν παρουσία των δανείων σάν κάτι θετικό, άφου τά δάνεια χρησιμεύουν ως δείκτης ένταξης του όμιλητή, σέ κάποια ομάδα, κοινωνική ή άλλη, αλλά και έμπλουτίζουν κάποτε τή Νεοελληνική δημιουργώντας σημασιολογικές διαφορές ή διαφορές ύφους (έξ ήμισείας / μισά - μισά / φίφτυ - φίφτυ). Αυτό όμως πρέπει νά γίνεται μέ μέτρο και για τήν έπιτεύξη συγκεκριμένων ύφολογικών στόχων ή όπου είναι άναπόφευκτο. Γενικά βέβαια ή καλλιέργεια της νεοελληνικής καθώς και μία πολιτική πρόληψης είναι δυνατόν νά περιορίσει τό δανεισμό. Τό έμπρακτο ένδιαφέρον για τή γλώσσα και ή προσφορά άρτιότερης γλωσσικής εκπαίδευσης εκ μέρους της πολιτείας άποτελούν ισχυρούς λόγους περιορισμού των δανείων.

Φυσικά υπάρχουν και λάθη πού μαρτυρούν άγνοια της ίδιας της λέξης. Άκούσαμε λ.χ. τήν έκφραση «όμορφοι δήμοι», όταν τηλεπαρουσιάστρια εκλογικών άποτελεσμάτων προφανώς δέν γνώριζε τί σημαίνει ή έκφραση όμοροι (δήλ. γειτονικοί) δήμοι πού έπρεπε νά διαβάσει.

Ίδιαιτερα συχνά είναι τά λάθη στή γλώσσα της διαφήμισης. Κάτω από τήν πίεση του ανταγωνισμού, οί νεολογισμοί και οί έκφράσεις της καθομιλουμένης καταγράφονται και άναπαράγονται πρώτα στή διαφήμιση, ένω συχνά δοκιμάζονται εκεί τά όρια της γλώσσας, κάτι πού στο παρελθόν άποτελούσε προνόμιο της λογοτεχνίας και ιδιαίτερα της ποίησης. Χαρακτηριστικό παράδειγμα: «Ούζο Βαρβαγιάννη, από τό 1860 δικαιούται διά νά όμιλεί». Παροιμιώδης φράση παροιμιώδους άγραμματοσύνης, πού ξεκίνησε από τά έδρανα της Βουλής, πέρασε στο

ρεπορτάζ των ΜΜΕ, από εκεί στήν καθομιλουμένη και κατέληξε διαφημιστικό σύνθημα για ούζο.

Όμως ή ευθύνη της τηλεοπτικής γλώσσας δέν σταματά στα όποια λάθη πραγματικά ή πλασματικά, ουσιαστικά ή έπονσιώδη. Δέν άφορά μόνο στο καθαρά γλωσσικό επίπεδο. Είναι ουσιαστικότερη. Η ταχύτητα, ή συντομία, ή έναλλαγή, τό μπλέξιμο των εικόνων πού άντλούνται από τήν πραγματικότητα μέ άλλες πού έπινοούνται και κατασκευάζονται είναι τά κύρια χαρακτηριστικά της ένιαίας τηλεοπτικής γλώσσας. Η βαθιά σχέση μέ τά πράγματα άπουσιάζει από τήν τηλεοπτική γλώσσα. Όταν, άνεξάρτητα από τό άν μιλούν έλληνικά ή γαλλικά ή κινέζικα οί τηλεοπτικές εικόνες τείνουν νά γίνουν ή νέα παγκόσμια γλώσσα επικοινωνίας των ανθρώπων, ίσως τό νά μιλάμε για αίμορραγία των έθνικών γλωσσών είναι τό έλασσον. Η γλώσσα έχει πάντα τή δυνατότητα νά αυτορυθμίζεται φτάνει νά ύπάρχει ένα νόημα πού νά τήν έμπνέει, ένας ζωντανός κόσμος γεμάτος αισθήματα και αίτήματα, πού νά μπορεί ή γλώσσα νά τόν έκφράσει. Η παγκόσμια γλώσσα των πληροφοριών, αντίθετα, άπηχεί έναν πολιτισμό ταξινομημένο, άπονευρωμένο, πού τό μόνο αίτημα τό όποιο θέτει είναι ή κατανάλωση και ο δικός της πολιτισμός.

Έκείνο πού άξίζει ίσως πραγματικά νά μάς άπασχολήσει είναι αυτή ή παγκόσμια κοινή γλώσσα των ΜΜΕ. Η έπιτηδευμένη άποπλωχευμένη, άποϊδεολογικοποιημένη (δηλαδή προσκολλημένη στήν κυρίαρχη ιδεολογία), στερεότυπη γλώσσα των ΜΜΕ. Η γλώσσα δηλαδή πού μεταποιείται σέ ξύλινη άκριβώς έξαιτίας του γεγονότος ότι έρχεται νά κρύψει τήν αίμορραγία του νοήματος. Όποιαδήποτε έθνική γλώσσα μοιάζει σέ τελική άνάλυση νά μήν κινδυνεύει πραγματικά από τίς δάνειες λέξεις και έκφράσεις πού παρεισφρέουν στον κορμό της, κινδυνεύει όμως σίγουρα από τά ΜΜΕ πού τήν άπονευρώνουν βαθμιαία από παραστάσεις και άναφορές, από τόν πλοϋτο του πολιτισμού πού έκφράζει, χάριν τήν «επικοινωνιακού» μέσου όρου τόν όποιο ευνοεί ή κοινωνία των πληροφοριών.

Όμως όσο κι άν ή παγκοσμιοποιημένη τηλεοπτική γλώσσα έπιχειρεί νά ίσοπεδώσει τίς έθνικές γλώσσες, άλλο τόσο ύπάρχει ευτυχώς ή έξί-

σου ισχυρή τάση των πολιτισμών και των γλωσσών να μὴν ὑποταχθοῦν, ν' ἀντισταθοῦν, νά διατηρήσουν τὴν ταυτότητά τους. Ὅσο κι ἂν ἐπιμένουν οἱ σειρήνες τῆς προσαρμογῆς στὴν παγκοσμιοποιημένη πραγματικότητα ἄλλο τόσο ὑπάρχουν ἄνθρωποι καὶ ὁ πολιτισμὸς τους πού δέν βολεύονται μέ τὴν προσαρμογή, στὴν ὁποία ἡ γλῶσσα ἀποτελεῖ ἓνα ισχυρὸ ἀνάχωμα. Γι' αὐτὸ ἄλλωστε βάλλεται ἡ γλῶσσα. Καὶ ὄχι μόνο ἡ Ἑλληνική.

Γιὰ νά μὴ χαθοῦν οἱ πολιτισμοί, οἱ ἑτερότητες, γιὰ νά ὑπάρξει ἡ Εὐρώπη τῶν πολλῶν ἑτεροτήτων, πρέπει οἱ λαοὶ νά ὑπερασπίσουν ὅ,τι τοὺς διαφοροποιεῖ καὶ πάνω ἀπ' ὅλα τὴ γλῶσσα τους. Οἱ ἐκτυφλωτικές καὶ ἐναλλασσόμενες μέ ἀστραπιαία ταχύτητα εἰκόνες ἀπειλοῦν ὄχι μόνο τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα ἀλλὰ καὶ ὅλες τίς γλῶσσες - ἴσως καὶ τὴν ἐλευθερία τῆς ἀνθρώπινης σκέψης.

Θά θέλαμε νά κλείσουμε αὐτὴ τὴν παρουσίαση μέ μία αἰσιόδοξη θεώρηση. Ἡ πορεία τῆς

γλώσσας μας μέχρι σήμερα ἀπέδειξε πὼς αὐτὴ ξέρει καὶ μπορεῖ νά ἐπιβιώνει. Ἐμεῖς ἄρκει νά τὴν ἀγαποῦμε καὶ νά τὴν καλλιεργοῦμε ἐμπρακτα. Ἄρκει νά πάψουμε νά εἶμαστε παθητικοὶ δέκτες, μέσω μίας ἀρτιότερης γλωσσικῆς ἐκπαίδευσης καὶ εὐαισθησίας. Ἀκόμη καὶ οἱ ἐσφαλμένες χρήσεις τῆς ἂν ἐπισημανθοῦν καὶ ἀξιολογηθοῦν χωρὶς προκαταλήψεις, μποροῦν νά μᾶς βοηθήσουν νά κατανοήσουμε καλύτερα ὄχι μόνο τὴ λειτουργία τῶν διαφόρων μερῶν τοῦ συστήματός της ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπο πού λειτουργοῦν οἱ μηχανισμοὶ τῆς γλωσσικῆς ἀνάλυσης κατὰ τὴ γλωσσικὴ πραγματώση. Ἀλλὰ καὶ τὰ ΜΜΕ μποροῦν - κι αὐτὸ ἔχει κατὰ καιροὺς ἐπιχειρηθεῖ μέσα ἀπὸ ἀνάλογες ἐκπομπές - νά ἀξιοποιηθοῦν καὶ νά ὑπηρετήσουν τὴ γλωσσικὴ παιδεία τοῦ νεοέλληνα, ἔτσι ὥστε ἡ παρουσία τους νά συναρτᾶται ὄχι μέ τὴ φθορὰ ἀλλὰ μέ τὴν καλλιέργεια καὶ τὴν προώθηση τῆς γλώσσας μας.

ΤΕΛΟΣ

## ΕΓΕΡΘΗΤΙ

Ἀσθενεῖς ὄντες  
ἀπ' τὸν ἰὸ τῆς ἄρνησης,  
τά δῶρα τῆς Ἀγάπης Του  
δέ δεχτήκαμε.

Στὴ γῆ τῶν θαυμάτων  
δέ θά συναντηθοῦμε.

Κουμπωμένοι  
στὴν ἀναπηρικὴ μας διάθεση,  
δέν ψηλαφήσαμε τὴν Ἀλήθεια,  
ἀνήμεροι ἔτσι  
νά τὴν ἀντικρούσουμε,  
ὅταν στό ὕστατο κάλεσμα Της  
καὶ πάλι ἀδιαφορήσαμε  
ὅταν «ΣΟΙ ΛΕΓΩ ΕΓΕΡΘΗΤΙ»  
ἡ Ἀγάπη Του  
μᾶς φωνάζει.

Ἀπὸ τὴ συλλογὴ «Ἀθέατη Φυλακὴ»  
Μαλαματὴ Χαριζανοπούλου - Ἀμπελίδου